

ДОЗВІЛЛЯ ЯК УНІВЕРСУМ КУЛЬТУРИ: ТЕОРЕТИЧНІ ВИМІРИ СУЧАСНОСТІ

Статтю присвячено аналізу проблеми дозвілля у контексті суперечливих тенденцій сучасності. Обґрунтовано думку вчених про те, що справжньою проблемою людства є не біологічна, а культурна еволюція, нездатність у культурному відношенні розвинути почуття глобальної відповідальності і критично оцінити результати своїх дій (А. Печчеї). Проаналізовано позитивні моменти, зумовлені масовизацією, технологізацією й інформатизацією суспільства. Охарактеризовано напрями культурологічних досліджень різних аспектів дозвілля.

Ключові слова: культура, дозвілля, масове суспільство, сучасні тенденції, видовищність.

В останній чверті ХХ ст. проблему дозвілля розглядають переважно в контексті конвергенції масової й елітарної культур. Так, у працях Е. Тоффлера ("Третя хвиля", 1980), А. Турена ("Возвращение человека действующего. Очерк социологии", 1984) та інших обґрунтовано думку, що результатом переходу суспільства від індустріальної до постіндустріальної стадії розвитку є усереднення культури. Тому цінності, які були раніше привілеєм вищих верств населення, стають відкритими і доступними для мас, а масова культура суттєво видозмінюється, набуваючи ознак народної і високої культур. Зокрема, Е. Тоффлер висловив сподівання, що відмова людства від "суспільства безликих знеособлених гуманоїдів" подарує особі не лише стильову життєву різноманітність, а й можливість стати "високо індивідуалізованою особистістю" [13, 228].

Водночас, як зазначає французький філософ Ж. Ліповецьки, епоха споживання проявила і продовжує проявляти себе у зростанні відповідальності людей, в їх поінформованості, звідки – розкутість і дестабілізація особи. Про це свідчать невимущеність в особистих стосунках, культ природного, виникнення вільних пар, епідемія розлучень, швидка зміна смаків, цінностей і прагнень, етика терпимості й вседозволеності, а водночас – спалах психопатологічних скандалів, стресових станів і депресивності [9, 156–176].

Італійський вчений А. Печчеї, аналізуючи соціально-культурний стан суспільства ХХ ст., дійшов висновку, що науково-технічні досягнення не додають людині "мудрості вижити", "мудрості утримати під контролем свої можливості й запити" [11, 118]. Тому справжньою проблемою людства є не біологічна, а культурна еволюція, "нездатність у культурному відношенні" розвинути почуття глобальної відповідальності і критично оцінити результати своїх дій.

Тобто проблема дозвілля наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. вивчається у контексті суперечливих тенденцій сучасності: глобалізації і "приватності" особистого життя, "свободи – примусу", "творчості – маніпуляції". Вчені занепокоєні "етикою примусу", яка супроводжується небаченою швидкістю життєвого циклу культурних практик, творів мистецтва й дозвіллевих послуг. Цим темпам неможливо протистояти, але їм необхідно відповідати. Масштаби прискорення, примноження, інтенсифікації переконливо демонструє нібито можлива свобода, яку має людина на дозвіллі і яку, здається, суб'єкт використовує на свій розсуд. Реалії урбанізованого способу життя змушують визнати: у людини є свобода вибору, доки вона здійснює "правильний" вибір. Інакше, вона втрачає й саму свободу вибору. Протистояти такому неперервному прискоренню, ускладненню і "калькуляції щастя" (термін Х. Арндт) здатна лише самодостатня особистість. Проте досягти цієї гармонії вдається рідко, адже соціум постійно підштовхує людину до фанатизму чи до політкоректності, які межують з глибокою байдужістю й апатією. Як результат – суспільство починає "хворіти", симптомами хвороби є наркоманія й алкоголізм, зростання злочинності й насилля, "споживацькі манії" і штучні емоції. До них додається віра у свою могутність, породжена тривогою і неспокоєм через неможливість контролювати багатоманітний, складний, небезпечний світ.

Розмежувати високе мистецтво і його комерційні форми, втілені у масовій продукції, розподілити суспільство на споживачів високої і масової культур стає майже неможливо: зачарування усім цим ландшафтом рекламних щитів і мотелів, зоною Лас-Вегаса, нічними шоу, другорядними голлівудськими фільмами, так званою паралітературою, усіма цими книгами у м'яких обкладинках, які беруть читати в дорозі, – готика, любовні історії, популярні біографії, детективи, наукова фантастика чи фентезі – породжує зникнення та їх інкорпорування в масову культуру [6, 63–77]. Проте ця багатоманітність не суперечить стандартизації й типізації, навпаки, спираючись на механізм статусного споживання, вона посилює залежність і несаможиттєвість індивіда, супроводжувані його безвідповідальністю і моральною деградацією. У суспільстві, в якому дозвілля перетворилося на товар чи комерційну послугу, дозвіллі практики перебувають на межі дозволеного й морального, або ж переступають цю межу.

Ці процеси найяскравіше відбиваються у дозвіллі поведінці: одним дозвілля надає динамічності можливості безперервно оновлювати життя шляхом придбання нових речей, престижного споживання конкретних дозвіллієвих послуг і дозвіллієвих занять, готовністю відповідати стандартам певного способу життя; іншим – розвивати емоційно насичені міжособистісні відносини, задовольняти пізнавальні й культурні зацікавлення, цілеспрямовано відмежовуватись від тих стилів життя, які нав'язує суспільство споживання. Тобто набувають діалектичної єдності процеси поглиблення духовної кризи (життя "без табу", толерантність до жорстокості й безвідповідальності, дотримання гасла "Я так хочу" як вищої гуманітарної цінності, розуміння свободи як нігілізму й окультуреного свавілля) та оздоровлення культури.

Як ніколи набуло актуальності сприйняття сучасного суспільства як "суспільства спектаклю", концепцію якого запропоновано французьким філософом Гі Дебором ще у 60-ті роки ХХ ст. На театралізованій сцені такого суспільства дозвілля постає з'єднувальною ланкою між особою і громадськістю, індивідуальною автономією і груповою ідентифікацією, приватним і суспільним життям. Акцентуючи на "сценарному" характері соціального життя як економічно доцільного з погляду капіталу, Гі Дебор у своїй концепції суспільного розвитку обґрунтував думку про формування "глядацького" суспільства, в якому панує символічна, інтерактивна ідеологія видовища [5].

На думку вченого, термін "суспільство спектаклю" якнайкраще відображає банальність видовищних форм, які оточують нас: від реклами до політичного шоу, від іміджу до пакування товарів, від віртуальних мандрівок до відвідування супермаркетів. Ідеологія "хліба й видовищ" як соціальний атрибут значної частини людства, що набув "капіталоємності", перетворила реальну людину на "точку зникнення", а комунікацію між індивідами – на сценарну постановку. "У своєму найбільш розвинутому секторі зосереджений капіталізм орієнтується на продаж "цілком екіпіруваних" блоків часу, кожен з яких становить один уніфікований товар, що містить певну кількість різних товарів. Саме так може з'явитися в економіці, яка захоплює все нові сфери "надання послуг" і дозвілля, форма оплати "усе враховано" для видовищних зон розселення, абонування культурного споживання і продаж спілкування як такого в "ток-шоу" і "зустрічах з цікавими людьми". Цей видовищний товар, який, поза сумнівом, має попит через зростання дефіциту відповідних реалій, з такою ж очевидністю займає положення серед показових виробів у сфері модернізації збуту, сплачених в кредит" [5, 152–153]. Внаслідок цього те, що було представлено як справжнє життя, відкриває себе як життя найбільш видовищне, а дійсність часу виявляється заміщеною його рекламою. Шлях від "театру виконавців" до "суспільства спектаклю" проходить крізь видовища, фетиш, бренди, прихильників та їхніх кумирів, інтерактивні шоу, набуваючи відповідного змісту.

Щоправда, аналіз сучасних тенденцій розвитку дозвілля буде суб'єктивним, якщо не вказати на позитивні моменти, зумовлені масовизацією, технологізацією й інформатизацією суспільства [1, 7, 17]. Зокрема, йдеться про збільшення середнього прошарку населення, внаслідок чого відбувається "розмивання класових стилів" і доступність культурних здобутків для всіх. Наголошується, що в умовах зростаючої спеціалізації знань твори високої, елітарної культури (художньої, наукової, філософської), шляхом масовизації та смислової адаптації, спрощуються до рівня розвитку громадськості. Завдяки споживанню товарів культурних індустрій, серед непривілейованих верств населення відбувається "вибух культурного життя" [17, 24]. По суті, масова культура є знаковою системою, доступною всім членам суспільства, незалежно від їх соціального статусу, професійного чи освітнього рівня, вона може здійснювати циркуляцію змістів і значень, сприяючи суспільній цілісності й стабільності.

Наголошується, що масова культура здатна вирішувати комплекс проблем, серед яких – соціальна й культурна адаптація, маргіналізація, ціннісна дезорієнтація, активізація різних форм відчуження. Тому й масовизація дозвілля зумовлена об'єктивними чинниками, серед яких особливого значення набуває здатність до взаємообміну цінностями й смислами, до вироблення спільної картини світу, єдиних стандартів дозвіллієвих практик. Це дає підстави стверджувати, що масова культура відіграє роль спе-

цифічного механізму налагодження взаєморозуміння в суспільстві [7, 30–31]. Звідси – її простота, тривіальність, змістова й естетична вторинність, апеляція до повсякденного досвіду, звернення до архетипових образів і уявлень. Це особлива естетична система, яка відкидає категорії прекрасного і звеличеного, й спирається на неприродне, жакливе, чуттєве, потворне. Тому вона надає перевагу цитуванню, серійності, варіативності, самототожності, інфінітності. Інформація, поширювана масовою культурою, має демонстративно модні тенденції, стиль, сленг, макіяж, татуаж, інші елементи самопрезентації, які створюють специфічний культурний простір з чітко окресленими межами [8, 33].

Вчені наголошують також, що розвиток масового дозвілля надає привабливості будь-якому населеному пункту, підносить імідж, відроджує депресивні території, сприяє прибутковості туристичних об'єктів і рекреаційних закладів, вирішує питання безробіття, зміцнює місцеву економіку. Позитивним визнається і забезпечення населення різноманітними, відносно недорогими дозвіллевими послугами, зокрема можливість сприймати зразки світової культури, безпосередній доступ до яких неможливий з різних причин – фінансових, територіальних, інтелектуальних. Звернення до культурних індустрій виправдовується й з точки зору культурного розвитку. Проблема задоволення зростаючого попиту на місцях не може вирішуватися лише шляхом поступового збільшення кількості культурних інституцій і місцевих компаній, але й завдяки новим формам і можливостям культурних індустрій [1, 17].

Протягом останньої чверті ХХ ст. помітно збагатилося наукове дослідження різних аспектів дозвілля. Взаємозв'язок дозвіллевих практик і стилю життя різних соціальних груп дослідив канадський вчений Р. Стеббінс: "В інформаційну епоху ... більшість чоловіків і жінок все частіше вважають, що єдиними видами центральних життєвих інтересів, відкритих для них, є любительська діяльність і діяльність кар'єрного волонтера. До того ж, все більша кількість працюючих постають перед вибором, якого в індустріальних країнах ніколи раніше не знали: чи перетворювати, скажімо, 25 годин щотижневої роботи на головний життєвий інтерес, чи вдатися до серйозної дозвіллевої діяльності, оскільки робота надто ілюзорна, щоб вкладати в неї позитивні емоції, фізичну й інтелектуальну енергію" [12, 69–70].

Досліджуючи дозвілля як стиль життя, вчені стверджують, що належність людини до певного соціального класу дає підстави прогнозувати її дозвілля: "Соціальним світом дозвілля" вважається угруповання, члени якого мають спільні дозвіллеві практики і культуру [18]. У цьому контексті досліджено специфіку соціального світу колекціонерів зброї (А. Олмстед), особливості мислення і поведінки любителів гри у б'їрдж (Дж. Годбі), б'їрд (Н. Польські), стиль поведінки і спілкування альпіністів (Б. Деваль) тощо.

Р. Стеббінс, дотримуючись концепції соціального світу дозвілля, поділяє дозвілля на серйозне і несерйозне, або звичайне. Серйозне дозвілля відрізняється від звичайного своїм змістом, воно передбачає систематичні заняття в самодіяльності, яка захоплює людину [12, 66]. У процесі серйозного дозвілля людина набуває спеціальних навичок, поглиблює свої знання, отримує задоволення і має можливість для самореалізації. Найголовніші його ознаки: потреба продовжувати певне дозвіллеве заняття, можливість застосувати свої вміння й навички у громадському житті і мати від того відповідний результат, а також самореалізація, духовне збагачення, підвищення самооцінки, звільнення від комплексів. Несерйозне дозвілля, як антипод серйозного, зводиться до пасивного перегляду телепередач, читання, прослуховування музики, участі у розвагах (конкурсах, азартних іграх, розіграшах) та релаксації (прогулянки, денний сон) тощо.

Деперсоналізація особи в суспільстві споживання, її показне розкріпачення обертаються для неї втратою індивідуальності, особистісного начала. Ця тенденція, на думку окремих вчених, розпочинається саме у сфері дозвілля, кардинально змінюючи співвідношення колективного обов'язку й індивідуального блага на користь останнього [9, 10]. Людина праці (і в капіталістичній, і в комуністичній формаціях) є колективною особою, яка зазнає суспільного контролю, відчуває покликання і відповідальність. Людина дозвілля, навпаки, свідомо розмежовує індивідуальне задоволення і колективні дії, не повертаючи суспільству відвойованого часу ні у вигляді суспільно корисної діяльності, ні у формі відпрацьованих годин, ні шляхом політичної чи громадської активності. "Новий індивідуаліст дозвілля", мігруючи із сфер суспільно корисних у сферу приватну, постає як безмежно індивідуалістичний гедоніст [3, 10]. Не визнаючи прав, наданих суспільством людині, "новий індивідуалізм" руйнує традиційні форми соціальної солідарності (не лише державні форми колективізму, а й колективізм демократичного громадянства), внаслідок чого нівелюються перевірені роками колективні цінності, залишаючи зі своїми проблемами й бідами цілі соціальні групи населення: безробітних, інвалідів, багатодітні сім'ї, осіб третього і четвертого віку.

Водночас, учені одностайні в тому, що соціально-культурні трансформації сучасного суспільства зумовлять у майбутньому культурні течії, радикально відмінні від нинішніх. Йдеться передусім про

неминучий дуалізм понять "праця-дозвілля", який простежується протягом розвитку усього людства, але у ХХІ ст. він зазнає змін не стільки у ставленні до праці, скільки в мотивації до трудової діяльності та її психологічного значення.

На характер трудової діяльності впливає й індивідуальна структуризація робочого часу. Ці процеси особливо відчутно виявилися наприкінці ХХ ст.: небажання значної частини населення працювати від "дев'ятої до шостої", введення гнучкого й вибіркового графіку роботи, запровадження неповної чи нерегулярної зайнятості, зростання тривалості відпусток, канікул, вихідних тощо. Щоправда, розвиток засобів виробництва, раціоналізація й гуманізація процесів трудової діяльності, які мають усунути чи, принаймні, зняти гостроту суперечностей між "сутністю" й "існуванням", працею і дозволями, зберігають цю суперечність навіть в економічно розвиненому суспільстві, оскільки трудова діяльність тривалий час здійснювалась лише заради заробітку і була єдиним засобом для існування (К. Маркс), для фізичного й соціального буття людини. Тому тривалий час головними вважали не зміст діяльності, а її користь, забезпечення вигідних і комфортних умов існування, а не екзистенційні потреби.

Отже, професія визначає життєвий статус особи і подальшу долю, програмує її сучасне і майбутнє, нав'язуючи певні алгоритми поведінки, правила і норми, за межі яких людина не може вийти, унеможливаючи цим свою самореалізацію, не детерміновану зовнішніми чинниками. Думка Ф. Енгельса про підкорення трудовій діяльності усіх фізичних і духовних здібностей людини актуальна й сьогодні. Звідси – важливість таких якостей, як дисциплінованість, професійна компетентність, спрямованість зусиль на досягнення нових трудових результатів. І навпаки, прагнення самореалізуватися поза професією вважається проявом "дилетантства", "неробством", "байдюкуванням" (Х. Ортега-і-Гассет).

Ідеалізація професійної діяльності, її ототожнення із "життям взагалі" (дитинство, зрілість, старість визначаються участю чи неучастю людини у професійній діяльності) дають можливість ідентифікувати людину ("Хто Ви?") не із захопленнями, бажаннями, хобі, філософськими, естетичними чи політичними поглядами, а з її професією, завдяки якій оцінюються особисті потреби, здібності, її економічний і соціальний стан [4, 202–203].

Вчені припускають, що у найближчому майбутньому серед винагород за працю (додаткові відпустки, медичні пільги, страхування, належні пенсії і т. ін.) гроші не становитимуть потужної мотивації. У сучасному світі відбудеться поступовий відхід від сприйняття професії як шаблону для ідентифікації людини [13, 219-223]. Так, Е. Фромм спростовував тезу про те, що не людина оволодіває професією, а професія людиною, утверджуючись "шляхом заперечення індивіда", якому відмовлено у вільному, універсальному розвитку. Він доводив, що діяльність homo fabera є справді бездіяльною, порожньою, такою, яка втратила сенс, рутинізуючи життя людини, паралізуючи її активність, відволікаючи від вирішення екзистенційних завдань: "І активність, і пасивність можуть мати абсолютно різні значення... Відчужена активність як проста зайнятість фактично є пасивністю в контексті продуктивності, а пасивність як незайнятість може бути й не відчуженою активністю" [15, 212-213]. Активне дозвілля є значно "продуктивнішим" (Е.Фромм), "кориснішим і необхіднішим" (Аристотель), ніж робота за матеріальну винагороду. Береться до уваги впевненість у собі, захоплення улюбленою справою, вміння "отримувати винагороду від конкретного у поєднанні з абстрактним" [13, 342]. І вже не відчуття обов'язку й відповідальності, не страх перед майбутнім, не примітивний матеріальний інтерес, а екзистенційна потреба у праці стане головним стимулом життєдіяльності людини [15, 212-213]. Лише за таких умов можна говорити про об'єктивне визнання права людини на життя, незалежно від того, працює вона чи уникає цього, виконує свій "суспільний обов'язок" чи нехтує ним.

Проте, щоб сприйняти дозвілля як духовне, екзистенційне явище, необхідно змінити свідомість людини, її уявлення про сутність і зміст свого буття, про ту "найвищу й усвідомлену діяльність, заради якої й варто було домагатись свободи" [2, 12]. Економічну мотивацію до життєдіяльності, природну для людини праці, має змінити постматеріальна орієнтація, яка передбачатиме абстрагування від економічного інтересу, а на зміну "теорії й ідеології найманого рабства" прийдуть творчість і просвітництво. У такому суспільстві якість життя визначатиметься продуктивністю, усвідомленістю й результативністю дозвілля людини, звільненої від трудових обов'язків, адже свобода – це привілей, яким необхідно вміти користуватись: Людина майбутнього не "відбудеться", якщо отримане нею дозвілля використовуватиме лише для розваг, байдюкування і марнотратства. Це означало б деградацію суспільства, а не його прогрес.

Тому аргументованим видається песимістичний погляд на зміни у співвідношенні "праця – дозвілля" (Ф. Юнгер), застереження про невідповідність між кількістю та якістю дозвілля (Д. Ікеда, А. Дж. Тойнбі), твердження про необхідність формувати належний рівень "культури дозвілля" (Дж. Келлі, Дж. Пайпер), нарікання, що духовна культура перероджується в матеріальну цивілізацію (О. Шпенглер), а надмірна увага до інших чинників праці (насолони, влади, матеріальних привілеїв і ста-

тків, соціального статусу, який забезпечується трудовою діяльністю) відволікає від справжньої сутності будь-якої діяльності [14, 56].

Кардинальні зміни у розумінні значення дозвілля в сучасному світі пояснюються не лише змінами у співвідношенні "праця – дозвілля". Вони зумовлені й розширенням функцій культури, які виходять за межі звичної освітньо-розважальної діяльності, характерної для індустріальної моделі світосприйняття, зумовлені появою особливих видів діяльності і відповідних ринків, які містять промислові, підприємницькі і культурно-художні складові. Відкритість людини до постійних змін, здатність до альтернативності, поліфонічності розвитку трансформують її соціальну мотивацію і споживацьку поведінку у сфері культури. Аудиторія нового типу зацікавлена етнічною і світовою, популярною і класичною, традиційною і сучасною культурами. Людина ХХІ ст. відвідує оперу чи рок-концерт, традиційний музей чи модне естрадне шоу, виставку сучасних художників чи місцеве фольклорне свято, якщо вони надають йому задоволення.

Сучасні реалії ускладнюються, окрім світоглядних розчарувань у комуністичних ідеях, ентропією довіри до гранднаративів модерну про поступальне розширення горизонтів свободи, розвиток Розуму, емансипацію Праці, прискорення науково-технічного прогресу, а також нездатністю сучасної людини насолоджуватись культурними здобутками, підпорядкувати цікаве й приємне корисному і необхідному. Як зазначає М. Шелер, "...рушійною силою сучасної людини праці й користі є ресентимент, спрямований проти більш розвиненої здатності насолоджуватись і мистецтва насолоди... Створюється надзвичайно складний механізм виробництва приємних речей, вирує, не припиняючись, робота з його обслуговування, – і все це без перспективи на те, щоб врешті-решт насолодитись цими речами... сучасна цивілізація прагне, щоб вироблені і накопичені нею у безмежній кількості приємні речі нікому не знадобилися" [16, 173-174].

Відтак можемо дійти таких висновків. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. дозвілля слід розглядати у контексті тих позитивних цінностей, які визнаються суспільно важливими: не утилітарна користь, а інтелектуальне споглядання; не перетворення природи, а її збереження; не пригнічення світу людини, а його розкриття; право не лише на роботу, а й на дозвілля. Концепція дозвілля як мистецтва жити еволюціонувала: від розуміння людини, яка грається (*homo ludens*), а далі – людини-ремісника (*homo faber*) і людини розумної (*homo sapiens*) до людини дозвілля, яка дотримується своїх прав і особистої відповідальності, надає перевагу духовному перед матеріальним, культурі – перед економікою. Тому мета "Нового Гуманізму" (А. Печчеї) – відновити культурну гармонію людини, спрямувати цілісну людську особистість на втілення її нереалізованих, невиявлених або неправильно використаних можливостей. Саме в їх розвитку криється не лише можливість вирішити усі проблеми, а й підґрунтя для загального самовдосконалення та самовияву людського роду.

Література

1. Абанкіна Т. В. Экономика желаний в современной "цивилизации досуга" [Электронный ресурс] / Т. В. Абанкіна // Отечественные записки. – 2005. – № 4. – Режим доступа: <http://www.strana-oz.ru/?Numid=25&article=1101>.
2. Арндт Х. *Vita Activa, или о деятельной жизни* / Ханна Арндт; пер. с нем. и англ. В. В. Бибикина; [Под ред. Д. М. Носова]. – СПб.: Алетейя, 2000. – 437 с. – (Высшее образование. Программа).
3. Бауман З. *Индивидуализированное общество* / З. Бауман; пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева. – М.: Логос, 2005. – 390 с.
4. Бек У. *Общество риска: На пути к другому модерну* / Ульрих Бек; пер. с нем. В. Седельника, Н. Федоровой; послесл. А. Филиппова. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 381 с.
5. Дебор Г. *Общество спектакля* / Ги Дебор; пер. с фр. С. Офертаса, М. Якубович. – М.: Логос, 1999. – 224 с.
6. Джеймисон Ф. *Постмодернизм и общество потребления* / Ф. Джеймисон // Логос. – 2000. – № 4. – С. 63–77.
7. Костина А. В. *Массовая культура как феномен постиндустриального общества* / А. В. Костина. – М.: Моск. гуманитарно-социальная академия, 2003. – 405 с.
8. Костина А. В. *Массовая культура: аспекты понимания* / А. В. Костина // Знание. Понимание. Умение. – 2006. – № 1. – С. 28–35.
9. Липовецки Ж. *Эра пустоты: эссе о современном индивидуализме* / Ж. Липовецки; пер. з фр. В. В. Кузнецова. – СПб.: Владимир Даль, 2001. – 336 с.
10. Панарин А. С. *Стратегическая нестабильность в ХХІ веке* / А. С. Панарин. – М.: Алгоритм, 2003. – 560 с.
11. Печчеи А. *Человеческие качества* / Аурелио Печчеи; пер. с англ. О. В. Захаровой; общ. ред. и вступ. статья Д. М. Гвишиани. – 2-е изд. – М.: Прогресс, 1985. – 312 с.
12. Стеббинс Р. А. *Свободное время: к оптимальному стилю досуга: (Взгляд из Канады)* / Р. А. Стеббинс // Социологические исследования. – 2000. – № 7. – С. 64–72.

13. Тоффлер Е. Третья волна / Е. Тоффлер ; [пер. з англ. А. Євси; за ред. В. Шовкуна]. – К. : Всесвіт, 2000. – 475 с. – (Міжнародний футурологічний бестселер).
14. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл ; пер. с англ. и нем. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.
15. Фромм Е. Мати чи бути? / Еріх Фромм ; [пер. О. Михайлової, А. Буряка ; ред. В. Вишневи] – К. : Укр. письм., 2010. – 221 с. – (Світло світогляду).
16. Шелер М. Ресентимет в структуре моралей / М. Шелер. – М. : Наука, 1999. – 231 с.
17. Girard A. Cultural industries: a handicap or a new opportunity for cultural development? / Augustin Girard // Cultural Industries: A challenge for the future of culture. – Unesco Published by the Unated Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. – Paris, 1982. – P. 24–25.
18. Unruh D. R. Characteristics and Types of Participation in Social Worlds / D. R. Unruh // Symbolic Interaction. – 1979. – № 2. – P. 115–127.

References

1. Abankina T. V. Ekonomika zhelaniy v sovremennoy "tsivilizatsii dosuga" [Elektronnyy resurs] / T. V. Abankina // Otechestvennye zapiski. – 2005. – № 4. – Rezhim dostupa: <http://www.strana-oz.ru/?Numid=25&article=1101>.
2. Arendt Kh. Vita Activa, ili o deyatel'noy zhizni / Khanna Arendt ; per. s nem. i angl. V. V. Bibikhina ; [Pod red. D. M. Nosova]. – SPb. : Aleteyya, 2000. – 437 s. – (Vysshee obrazovanie. Programma).
3. Bauman Z. Individualizirovannoe obshchestvo / Z. Bauman ; per. s angl. pod red. V. L. Inozemtseva. – M. : Logos, 2005. – 390 s.
4. Bek U. Obshchestvo riska: Na puti k drugomu modernu / Ul'rikh Bek ; per. s nem. V. Sedel'nika, N. Fedorovoy ; poslesl. A. Filippova. – M. : Progress-Traditsiya, 2000. – 381 s.
5. Debor G. Obshchestvo spektaklya / Gi Debor ; per. s fr. C. Ofertasa, M. Yakubovich. – M. : Logos, 1999. – 224 s.
6. Dzheymison F. Postmodernizm i obshchestvo potrebleniya / F. Dzheymison // Logos. – 2000. – № 4. – S. 63–77.
7. Kostina A. V. Massovaya kul'tura kak fenomen postindustrial'nogo obshchestva / A. V. Kostina. – M. : Mosk. gumanitarno-sotsial'naya akademiya, 2003. – 405 s.
8. Kostina A. V. Massovaya kul'tura: aspekty ponimaniya / A. V. Kostina // Znanie. Ponimanie. Umenie. – 2006. – № 1. – S. 28–35.
9. Lipovetski Zh. Era pustoty: esse o sovremennom individualizme / Zh. Lipovetski ; per. z fr. V. V. Kuznetsova. – SPb. : Vladimir Dal', 2001. – 336 s.
10. Panarin A. S. Strategicheskaya nestabil'nost' v XXI veke / A. S. Panarin. – M. : Algoritm, 2003. – 560 s.
11. Pechchei A. Chelovecheskie kachestva / Aurelio Pechchei ; per. s angl. O. V. Zakharovoy ; obshch. red. i vstup. stat'ya D. M. Gvishiani. – 2-e izd. – M. : Progress, 1985. – 312 s.
12. Stebbins R. A. Svobodnoe vremya: k optimal'nomu stilyu dosuga: (Vzglyad iz Kanady) / R. A. Stebbins // Sotsiologicheskie issledovaniya. – 2000. – № 7. – S. 64–72.
13. Toffler E. Tretia khvyliya / E. Toffler ; [per. z anhl. A. Yevsy; za red. V. Shovkuna]. – K. : Vsesvit, 2000. – 475 s. – (Mizhnarodnyi futurolohichniy bestseler).
14. Frankl V. Chelovek v poiskakh smysla / V. Frankl ; per. s angl. i nem. – M. : Progress, 1990. – 368 s.
15. Fromm E. Maty chy buty? / Erikh Fromm ; [per. O. Mykhailovoi, A. Buriaka ; red. V. Vyshnevi] – K. : Ukr. pysm., 2010. – 221 s. – (Svitlo svitohliadu).
16. Sheler M. Resentimet v strukture moraley / M. Sheler. – M. : Nauka, 1999. – 231 s.
17. Girard A. Cultural industries: a handicap or a new opportunity for cultural development? / Augustin Girard // Cultural Industries: A challenge for the future of culture. – Unesco Published by the Unated Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. – Paris, 1982. – P. 24–25.
18. Unruh D. R. Characteristics and Types of Participation in Social Worlds / D. R. Unruh // Symbolic Interaction. – 1979. – № 2. – P. 115–127.

Петрова И.В. Досуг как универсум культуры: теоретические измерения современности

Статья посвящена анализу проблемы досуга в контексте противоречивых тенденций современности. Обосновано мнение ученых о том, что настоящей проблемой человечества является не биологическая, а культурная эволюция, неспособность в культурном отношении развить чувство глобальной ответственности и критически оценить результаты своих действий (А. Печчеи). Проанализированы позитивные моменты, предопределенные массовизацией, технологизацией, информатизацией общества. Охарактеризованы направления культурологических исследований разных аспектов досуга.

Ключевые слова: культура, досуг, массовое общество, современные тенденции, зрелищность.

Petrova I. Leisure as universum of culture: theoretical measurings of contemporaneity

The article examined problem of a leisure within the context of controversial modern tendencies such as globalization and privacy of individual life, freedom – compulsion, creative work – manipulation, convergences of mass and elite cultures. The study stressed that it's almost impossible in our days to separate high art and its commercial variations embodied in mass production. Diversity of cultural production isn't at variance with it's standardization and typi-

fication, instead setting mechanism of status consummation in motion it amplifies individual' dependency and unself-sufficiency, accompanied by its irresponsibility and moral degradation. Leisure practices in society where leisure became goods or commercial services are on the border between "permitted" and "moral" or even cross this border, bringing to nothing possibility for one to become "highly individualized personality" (E.Toffler).

The researchers' idea that the real problem of mankind is not biological but cultural revolution as well as inefficiency to develop global responsibility and critical analysis of own actions (A.Peccei) is grounded. As a result processes of deepening of spiritual crisis and creation of healthier culture are in dialectical union.

On theatrical scene of "the society of the spectacle" (G.Debord) leisure is a mean to unite personality and general public, individual autonomy and group identification, private and social life. Symbolical, interactive ideology of sight is dominated in such society while "bread and circuses" ideology as a social attribute of influential part of mankind transforms leisure to attribute of "capital intensity", or unified good consisted of certain number of goods and services. The way from "theater of performers" to "the society of the spectacle" is via sights, entertainments, interactive shows, gaining suitable meaning.

Another focus is positive points reasoned by society' massovization, technologization and informatization. Such points are availability of cultural gains for public, "explosion" of cultural life of unprivileged strata; ability to solve the whole complex of social problems (like cultural maladjustment and establishing mutual understanding in society), resurgence of depressive territories and strengthening of local economics. Attention to mass leisure is reasonably necessary from the point of cultural development. Problem of active demand in local places couldn't be solved just through increasing of cultural institutions' number and local companies but thanks to new forms and possibilities of leisure industry.

Fields of leisure studies are characterized: interconnection of leisure practices and life style, "social world" of leisure, "leisure individualism" within consumer society, dualism of transformation within the system "labor – leisure", etc. Reception of leisure as spiritual, existential phenomenon is impossible without the conscience change of ideas about essence and meaning of life, about "the highest and conscious activity which is worth to gain freedom for" (H.Arendt). Economical motivation for activity natural for a man of labor should be replaced with postmaterial orientation presupposes disengaging from economical interest, so "theory and ideology of hired slavery" would be replaced with creative work and enlightenment. Quality of life in such a society would be defined by productiveness, conscious and effectiveness one's leisure, who is free from labor duties because freedom is a privilege and one has to know how to use it. Human being of future won't "come" if his/her leisure will be just for entertaining and wasting time. It will mean society' degradation, not it's progress.

Radical changes in understanding of importance of leisure in nowadays are reasoned by widening of culture functions, which are out of usual education and entertaining activity which are necessary in industrial model of world perception and determined by special kinds of activity and certain markets consists from industrial, enterprise, art parts.

Openness for changes, ability for alternative and polyphonic development transform human's social motivation and consumer activity in cultural area. Audience of new type is interested in epic, world, popular, and classic, traditional, modern culture. People of the XXI century go to opera, rock concert, traditional museum or popular variety show, modern painters' exhibition or local folk fest if all mentioned can give them pleasure.

The study' conclusion is that late XX – beginning XXI century notion of leisure is clear and effective within the context of the positive values which are socially important; not utilitarian usefulness but intellectual contemplation; not transforming of nature but its' protection; not limiting human' world but its' opening, right not only to work but to have a leisure.

Key words: culture, leisure, mass society, modern tendencies, sightness.

УДК 130.2

Колесник Олена Сергіївна
кандидат філософських наук, доцент

КУЛЬТУРОЛОГІЧНА ГЕРМЕНЕВТИКА ТА ДІАЛОГ КОНТЕКСТІВ

Стаття присвячена обґрунтуванню міждисциплінарного підходу до інтерпретації мистецьких творів, визначеного як "культурологічна герменевтика". Одним з її основних принципів є взаємозалежність розуміння тексту та його культурного контексту, зокрема парадигми певної культури, яка формується в результаті взаємодії синхронічних та діахронічних факторів. Найбільш адекватним шляхом її вивчення є аналіз універсалій, таких як архетип, сигнатура, міфологема, міфос та ін. Практично всі вони є транскультурними, але їхня комбінація та форми художньої інтерпретації унікальні для кожної національної традиції.

Ключові слова: архетип, контекст, культурологічна герменевтика, парадигма, художня інтерпретація.